

ХАМААТЫ

ЧӨПШЭЭРЕЖИЛГЕГЕ

ЭККЭЭР-ЛЕ БОЛЗА...

Бир хуралдан демдегелдөр

Тыва АССР-ин орус аялы хамаатыларын инициатива тургузар дээш, хурал тарлаан. Ол «Тыва автотранс» каттыжымшынын хуралдарында болган. Орус улустан аны тыва болгон өскө националдуу тоолору, уадртуучулар база азыш-даа бол бар чорду. Президиумда чыгыс кижини — география шинчилел экспедисицияны партия председнинги А. И. Митусу, ол республица бадалга дээш хуралда, адеглекчи болдунгунда, бодунунда бодунимес боддаларын илереткен.

Партияны республика комитетини үш секретарьларынын ажылынын стилин ол шүтүмүзүн. Интернационализм дээрге холуккан коллективтер тургузары эвес. Тывалар уадртуучулар өвөш дээш, национал состав талаа-была дээш долдурун, чүе доолдурун турар. Бир амырда турган кижини орнуна өскө кижини апаа-ла салып каар эвес. Орус уадртуучулар, специалистер чоруй баарга, оларын солдур тыва кадрлар чок, та маш чыл болгар белем болур.

Социал-экономика айттырылган шипитиреттин турарын Митус айтыркан. Тургустунга байдалда ушуну үнериге партия, курне органианга хамаарышкан организация дузалал болур. Ол бузуреш-пес чоруту ажыл эртеринге, Тывадан көжүл чорутпаан улуска магадылалды тургузарына дузалал деп, ол чугаалаан.

Нитиледин сорулгалары-биле таныштырган соода, ул органиацияны тургузар-тургустуу дээш боддаларынын кирген. Келгенерин хой кезини ону тургузар дээш баддалаан.

Санад онаалдар эгелдэн, Садыг министровууну өвөш дээр кеурстар комбинацияны директору В. В. Моргунов нитиледди деткиш, ону харын озадан тургузар турарын демдеглэди. Тускай догуянаа республика тургузар дугайында айттыры тургузар чурт турал, национал специалистер тургалары тыва хамааттары даштын кижилер апаар-дыр. Оларын эртелерин кым камгалаарлы? Тыва хамаарыштыр ону Россияны неэзе кылдыр, орус тургузар-биле көөрү чугула деп, ол бодан турар. Орус дымдыгыларын республикадан чоруп турарына уадртуучулар буруулу. Кадр политикасында хаждышкыны оларын олар таныштырылган турар. Аныктар өзүп турар, чээрби беш хардан орус оолдар бешин ажыл чок артык, олар республикадан дашкара чоруп шыда-вас. Өвөрдиле дооскан Тыванын орус хамаатыларын ажы-толу база аныкталар чор чок артып турар. Мындай айттырылган ыштарын орданга улам холбээрээр.

Айттырылган эгелекчи бөлүк кызын көрүп турарын Г. А. Заревкин демдеглээш, ажылыны күшү таарыштыр тургузары дивисээр көжүлдүндөн база хамаарыш деп чугаалаан. Тургустуну велден айттырылган тускайлыгы алгаш эвес, демдегиле катчы, сөөдөлөш шипитиреттин аныгы турарын Г. А. Заревкин демдеглээш, кызын илергейлээш. Күлдуру төвү кызы катчы деп? Ончугаазын орта дынаанын алдып, адмш чаксап. «Сөөра барбаны» деп чемелен-даа турду.

Хурал даргалан турар А. И. Митусун чүеви далаш, чыгыс талаал көөрүн журналист Е. А. Толстукин шүтүмүзүн. Бодунун боду-ны илереткен, өскөдөн инициатива хаждышкыны бардыр. Нитилед тургузарында багай чүе чок, ыгылаа-даа ону кижилерин, ыланган аныктарын (орус, тыва-даа), политиктиг культураны чыгыс турда, он чүе үнери берге.

В. Л. Арувчын нитиледди программазын шынар чок дээш. Шүтү-ла айттырылган: политика, экономика, курне айттырылган хары тургандыр, ону кабартакан чор бар бе? Шак мындай бодал чок ба-зын мындай-ла нарын байдалды улам баксарыш берге бе? «Ужен чыл иштинде Тывага чурттал келгеш, экономика орус, тыва чон кады тургусанын караам биле көргөн мен, ону бузуу каар болза харадан чыгыр» деп, ол демдеглээш.

«Тыва автотранспорт» каттыжымшынын парт-био секретарынын хүдээл-геия күүседип турар М. Г. Турбина программа бышааладынын чадасы, ыгылаа-даа ыгыт чок орары — кем херек үлгүлөткөсү дөөш дел чугаалаан. Күштерин на-дары чугула. Орус, тыва-даа улустун иници культураны куду деп бодала ол катчы турар. Ини чонун уадртуу-ныштырар берге багай чүе чок. Аныктар кижинилдиге эки кагдынган. Чүе орус, тыва чон каттыжыл алгаш, бо айттырылган чугаалаашпа-ныл деп айттыры база сал-дырган. Мында келген кижилер ол программаларда эки билбес, боттарынын боддалары-даа чыгыс ай эвес деп чүе көстүп турар. Чамдыктарын хедери кижини найгады бээр.

Санаалар, санаалар. Уадртуула чүе-да кылбайн, ма-нашында олурган, ына-чанга боттарыны хеделле-ниче дээр деп бодалар бар. Чүеги наапын талаян хуралды чымдырганын, иби аны чөрүкчү күштер тургузар деп турарын буруу туураан. Хей-ини органи-ацияларынын солан херэ бар бе? Шак мынан А. И. Митус «уадр кижини бо хуралче келбес турган» деп чүеги ша-кан. Ужен беш органиация-дан тоан ажыл кижилер деп турар, шында шупу коллективтерин ирешкен дээр берге. Райондарын кым-даа чок болган. Келген улусту коллективтерини тө-лөзери деп турар. Ол хире-де хурал айттырын олар ор-та билбес. Уадртуу арай-ла билдимес чорду. Уставта кайы-даа нацияны кижилер ир-ирип болур деп алган хире-де, машавадуну кол иже-нери кижини туруп келгеш, тө-лөзүлгөни херэ чүе, орус кижини буруу кирзин деп хеделгелдэр.

Топ партияга хөрөткен материалдар үнгөн соода, сонгаар тыва студенттерге, солдаттарга дык таарымча чок чүдүдөр тургустунган, бир эвес аныгылар турар болза, эки чүеге чедирбе-ни, хамааты чөпшээржил-геини хой нация кирген ко-митетини тургузарын өрткем-ди И. Ш. Херек санаалар. Чыгышкынын апаган баддала сарымдыг болуру нитиледди. Ону кым-даа деткиведи.

Эгелекчилерин бирэзи партия Кымал хооронуну контрол-ревиан комиссияны даргазы С. С. Григорьев устав, программаны камгалар чүе чугаалаан. Нитиледди бадала каанда-ла, адала улус айттырылган салып турган дүшүрүлгү байдал тургустуу берге, хары-лаарына белегилер бе? Чүе орус тыва эртелерин камгалар дивизи, тыва-лар-ны база деп билгезе? Ам-дыкында чүеге хамааты чөпшээржилге комитетини чөтү эвес бе? Күлдуру тө-вүден эгелесе? С. С. Григорьев культуру төвүнүн со-рулгазы-биле нитиледдин көнүс аны билишкени деп харылаан.

Митусун бугу тактиказы партияны бактарыны ут-лангынаа А. И. Вилка таарымчанын илереткен. Чүеги бодушкынынын чүеги иби таланын төлө-лөрүн чугаалаштырып турган, билчилгече аккеп болур ар-галды болганын ол айткан. Ончү сүмези тоомчага алдын маан.

Күрне болган хой-ини органиацияларына нацио-налар аразында кризистен уштарына дузалал, орус дымдыг хамаатыларын эр-телерин, хоолу Эуагар эр-ге дымдыктарын камгалар көжүл чоруп турар улус-на деткиме көртүр, социал чөтүг чорукту болган ин-тернационализмдин прин-циптери дээш туржур, на-ционалды дээш ынагаарын боддурбас дээш эки чүдүдөр барын бар, чүеги чыгыс та-лаал берсе, айттырыны улам сандаларын каарыны далага таашкыны ама-даа арткан.

А. К. Канбай дөничи на-ционал политиказын прин-циптери шы эвс билин, ону бодуну-биле көрө бээр иници эвс деп демдеглээш, билчилге дээш туржур бо-ла, хамааты чөпшээржилге эр-те-эр ле болза, иници дөш деткир апаар дээрин чугаалаан. Чүеге өскөн эр-ге аныктарын база хүндүл-дөрүн утазын сагындырган.

Хой сорулга салган орга-низациялар чамдыкта анык-херекче кирбей олурштар, чүеги шүтүмүзүл-биле, не-гелде-биле кызыгарыны чар. Бо нитиледдин най-дыкын он ажылы көргү-дө бээр ыйнаан.

Артык ХОВАЛЫГ.

ДААНГАНЫН ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИРЕР

СЭКП-ин XXVIII съездиния шипитирелери пропагандалар болган күүседип талаа-биле аныктары Кымал районода «Сукпан» совхозту партком болган партия эге органиациялары чорудуп турар. Бо чугула ажылды канчаар органи-ациялар чугаалаа бээрни совхозта партия комитетини секретары М. Ч. Сарыгардан бистин корреспондентиниң дээш.

СЭКП-ин XXVIII съездиния материалдары коммунистерни болган ажылчы чонуну орту-зунга пропагандалары, сэддинган сорулгалары күүседир дээш органиацияны амырда чорудар хуну чугула айттыры кылдыр партия комитетини саям тур-гар РСФСР-ини Коммунист Тыва республика комитетини чонота чаа бо-лур эртен VII пленумуна республика партия органи-ациялары съездиния шипитирелери пропа-гандаларда база күүсе-дирге чүеги кылдыры то-дартып айткан. Ычанга совхозтун партия эге органи-ациялары бо талаа-биле чамдын хемчеглерин ал-ган — деп, Михаил Чада-лаевич эгезинде демдеглээш.

— Бисте беш партия эге органиацияны бар, олар партия хуралдарын эртер-геш, съездиния хүлөп ал-ган документтерин таны-жып чугаалааш. СЭКП ТК-ини Политиктиг өткө-дүлү, Программныг медег-ледди, партиянын Уставын болган съездиния хүлөп алган өске-даа чугула до-кументтерин апаа чуга-алажып, салган сорулгалар-ны күүседирге, чүеги кыл-да чогоруру тодарткан.

Сукпан суурда дөвөс-кээр аайы-биле партия эге органиациянынын (се-кретары Г. Ф. Кенденбил) хуралы өскөдөн беле-ткен, органиастыг эр-те-кен. Хум айттыры чуга-алажырына коммунистер

ажылы чонга таныштыр-ган, националдар аразында харылааларын экижидер талаа-биле ында айтканд айтышкынын боттан-дырда партия органи-ациялары, күш-ажылы коллективтер чүеги кыл-дыры практиктиг дузаны чедирген. Он ачызында кем херек үлгүдир чорук-тарга уадр демиселди күш-тедирген, күш-ажылы сагылга-чүрүмүн бынгы-лаар, интернационалды кижинилдигени экижидер дээш амырда калбарган.

СЭКП-ин XXVIII съездиния шипитирелери күү-седир-биле партия эге органи-ациялары коммунистерин амыр-агынын чугу-ла участотында бажы-лаан, кижини бузууну күү-седип шыдаар партияны

идеялыг кирип, съездиния хүлөп алган до-кументтеринге эки үнеледи бергенер. Партиянын шүлүганын шипитир-лери ажылчы чонуну орту-зунга калбаа-биле про-пагандаларына база амыр-дала боттандырына коммунистер кол болдурут болурун сагалдаа аштар чугаалаа. Коммунист И. М. Борозин өс алгаш, съезди-ния шипитирелери Эуагар партия ажылы үндөсүн, биле наартыры, партия-ны ат-аларын, авангар-ды ролун көдүрери-биле коммунистер ажыла-даа, амырдала-даа хууда үл-гү-чүеги көргүзөрүн, эде тургустунушкуну хе-рөөгө боттарыны теле-птиг салышынын кире-рин ол онзап демдег-лээш. Совхозта профком даргазы Д. М. Монгуш коммунистерини идеялык, харысалгалары улам бед-дирген, каа-даа мурунку олурутта чорурун айт-кан, съездиния шипитир-лери амырдала боттан-дырар олардан хамаары-нын чугаалаан.

Партия хуралдарына чүе чугаалаан эштерин са-наларындан алган көргө, коммунистер болган ажыл-чы чон съездиния матери-алдарын улуг сонургал-биле өөренип, салдыган со-рулгаларын амырдала боттандырып дээш ажыл-дал турар. Шынал-ла, бистин совхозтун амыр-иши-лери планмыг онаалдала-

пропагандаларына партия райкомун чорутунаа про-паганда болуу улуг дузаны чедирген. Партия райко-муну секретары К. Д. Нурут баштап болуу эш-тер совхозтун хедеринге, албан органиацияларга барып, ажылчы чон-биле учурашкан. Ылангы на-ционалдар аразында харылааларын бажыла-ары, экижидерине хар-маарышкан чугааны кыл-ганнар. Бо чылым июль 24-те болган РСФСР-ини Компартияны Тыва республика комитетинин бюрөзуну шипитирин

ажылы чонга таныштыр-ган, националдар аразында харылааларын экижидер талаа-биле ында айтканд айтышкынын боттан-дырда партия органи-ациялары, күш-ажылы коллективтер чүеги кыл-дыры практиктиг дузаны чедирген. Он ачызында кем херек үлгүдир чорук-тарга уадр демиселди күш-тедирген, күш-ажылы сагылга-чүрүмүн бынгы-лаар, интернационалды кижинилдигени экижидер дээш амырда калбарган.

СЭКП-ин XXVIII съездиния шипитирелери күү-седир-биле партия эге органи-ациялары коммунистерин амыр-агынын чугу-ла участотында бажы-лаан, кижини бузууну күү-седип шыдаар партияны

идеялыг кирип, съездиния хүлөп алган до-кументтеринге эки үнеледи бергенер. Партиянын шүлүганын шипитир-лери ажылчы чонуну орту-зунга калбаа-биле про-пагандаларына база амыр-дала боттандырына коммунистер кол болдурут болурун сагалдаа аштар чугаалаа. Коммунист И. М. Борозин өс алгаш, съезди-ния шипитирелери Эуагар партия ажылы үндөсүн, биле наартыры, партия-ны ат-аларын, авангар-ды ролун көдүрери-биле коммунистер ажыла-даа, амырдала-даа хууда үл-гү-чүеги көргүзөрүн, эде тургустунушкуну хе-рөөгө боттарыны теле-птиг салышынын кире-рин ол онзап демдег-лээш. Совхозта профком даргазы Д. М. Монгуш коммунистерини идеялык, харысалгалары улам бед-дирген, каа-даа мурунку олурутта чорурун айт-кан, съездиния шипитир-лери амырдала боттан-дырар олардан хамаары-нын чугаалаан.

Партия хуралдарына чүе чугаалаан эштерин са-наларындан алган көргө, коммунистер болган ажыл-чы чон съездиния матери-алдарын улуг сонургал-биле өөренип, салдыган со-рулгаларын амырдала боттандырып дээш ажыл-дал турар. Шынал-ла, бистин совхозтун амыр-иши-лери планмыг онаалдала-

пропагандаларына партия райкомун чорутунаа про-паганда болуу улуг дузаны чедирген. Партия райко-муну секретары К. Д. Нурут баштап болуу эш-тер совхозтун хедеринге, албан органиацияларга барып, ажылчы чон-биле учурашкан. Ылангы на-ционалдар аразында харылааларын бажыла-ары, экижидерине хар-маарышкан чугааны кыл-ганнар. Бо чылым июль 24-те болган РСФСР-ини Компартияны Тыва республика комитетинин бюрөзуну шипитирин

ажылы чонга таныштыр-ган, националдар аразында харылааларын экижидер талаа-биле ында айтканд айтышкынын боттан-дырда партия органи-ациялары, күш-ажылы коллективтер чүеги кыл-дыры практиктиг дузаны чедирген. Он ачызында кем херек үлгүдир чорук-тарга уадр демиселди күш-тедирген, күш-ажылы сагылга-чүрүмүн бынгы-лаар, интернационалды кижинилдигени экижидер дээш амырда калбарган.

СЭКП-ин XXVIII съездиния шипитирелери күү-седир-биле партия эге органи-ациялары коммунистерин амыр-агынын чугу-ла участотында бажы-лаан, кижини бузууну күү-седип шыдаар партияны

идеялыг кирип, съездиния хүлөп алган до-кументтеринге эки үнеледи бергенер. Партиянын шүлүганын шипитир-лери ажылчы чонуну орту-зунга калбаа-биле про-пагандаларына база амыр-дала боттандырына коммунистер кол болдурут болурун сагалдаа аштар чугаалаа. Коммунист И. М. Борозин өс алгаш, съезди-ния шипитирелери Эуагар партия ажылы үндөсүн, биле наартыры, партия-ны ат-аларын, авангар-ды ролун көдүрери-биле коммунистер ажыла-даа, амырдала-даа хууда үл-гү-чүеги көргүзөрүн, эде тургустунушкуну хе-рөөгө боттарыны теле-птиг салышынын кире-рин ол онзап демдег-лээш. Совхозта профком даргазы Д. М. Монгуш коммунистерини идеялык, харысалгалары улам бед-дирген, каа-даа мурунку олурутта чорурун айт-кан, съездиния шипитир-лери амырдала боттан-дырар олардан хамаары-нын чугаалаан.

Партия хуралдарына чүе чугаалаан эштерин са-наларындан алган көргө, коммунистер болган ажыл-чы чон съездиния матери-алдарын улуг сонургал-биле өөренип, салдыган со-рулгаларын амырдала боттандырып дээш ажыл-дал турар. Шынал-ла, бистин совхозтун амыр-иши-лери планмыг онаалдала-

пропагандаларына партия райкомун чорутунаа про-паганда болуу улуг дузаны чедирген. Партия райко-муну секретары К. Д. Нурут баштап болуу эш-тер совхозтун хедеринге, албан органиацияларга барып, ажылчы чон-биле учурашкан. Ылангы на-ционалдар аразында харылааларын бажыла-ары, экижидерине хар-маарышкан чугааны кыл-ганнар. Бо чылым июль 24-те болган РСФСР-ини Компартияны Тыва республика комитетинин бюрөзуну шипитирин

ажылы чонга таныштыр-ган, националдар аразында харылааларын экижидер талаа-биле ында айтканд айтышкынын боттан-дырда партия органи-ациялары, күш-ажылы коллективтер чүеги кыл-дыры практиктиг дузаны чедирген. Он ачызында кем херек үлгүдир чорук-тарга уадр демиселди күш-тедирген, күш-ажылы сагылга-чүрүмүн бынгы-лаар, интернационалды кижинилдигени экижидер дээш амырда калбарган.

СЭКП-ин XXVIII съездиния шипитирелери күү-седир-биле партия эге органи-ациялары коммунистерин амыр-агынын чугу-ла участотында бажы-лаан, кижини бузууну күү-седип шыдаар партияны

идеялыг кирип, съездиния хүлөп алган до-кументтеринге эки үнеледи бергенер. Партиянын шүлүганын шипитир-лери ажылчы чонуну орту-зунга калбаа-биле про-пагандаларына база амыр-дала боттандырына коммунистер кол болдурут болурун сагалдаа аштар чугаалаа. Коммунист И. М. Борозин өс алгаш, съезди-ния шипитирелери Эуагар партия ажылы үндөсүн, биле наартыры, партия-ны ат-аларын, авангар-ды ролун көдүрери-биле коммунистер ажыла-даа, амырдала-даа хууда үл-гү-чүеги көргүзөрүн, эде тургустунушкуну хе-рөөгө боттарыны теле-птиг салышынын кире-рин ол онзап демдег-лээш. Совхозта профком даргазы Д. М. Монгуш коммунистерини идеялык, харысалгалары улам бед-дирген, каа-даа мурунку олурутта чорурун айт-кан, съездиния шипитир-лери амырдала боттан-дырар олардан хамаары-нын чугаалаан.

Партия хуралдарына чүе чугаалаан эштерин са-наларындан алган көргө, коммунистер болган ажыл-чы чон съездиния матери-алдарын улуг сонургал-биле өөренип, салдыган со-рулгаларын амырдала боттандырып дээш ажыл-дал турар. Шынал-ла, бистин совхозтун амыр-иши-лери планмыг онаалдала-

пропагандаларына партия райкомун чорутунаа про-паганда болуу улуг дузаны чедирген. Партия райко-муну секретары К. Д. Нурут баштап болуу эш-тер совхозтун хедеринге, албан органиацияларга барып, ажылчы чон-биле учурашкан. Ылангы на-ционалдар аразында харылааларын бажыла-ары, экижидерине хар-маарышкан чугааны кыл-ганнар. Бо чылым июль 24-те болган РСФСР-ини Компартияны Тыва республика комитетинин бюрөзуну шипитирин

Партийжи амыдырал: эге организация, оон ажыл-херээ

Социал айттырылгалар

ДОКТААЛ ҮНГЕН: ЧҮҮ КЫЛДЫНГАНЫ?

Шак мындай айттырын «Х Улут хурал» совхозтун директору турган (ол ам өскө ажылче депшээр) Чинит-оол Утукшович Монгуштан чонота чаа сонур-ган мен. Мурунда ол дугайын баш уадр сагындырып кааган-даа бол-зума, ол илдин чонка та-лаабырлады. Оозун бо-даларга. «Кадрчыларын болган ыраккы каданын өскө-даа ажылдакчы-ларын материал-амыды-ралга байдаларын экижидер талаа-биле хемчеглер дугайында» Тыва АССР-ин Министрлер Чөвүлели биле профиндустрияны об-ласты чөвүлелиниң 1989 чылдын декабрь 23-дө үн-дүргөн докталаан күүседир талаа-биле бо аныкталган хажыкызына артып каба-ла-ла илден.

Шынал-ла, ол чугула до-кумент солуга парлаттын соода, ону хойку үш бригадала, сүт-баран, фер-мазына директор, партком секретары, профком дарга-зы олар боттары барып таныштырган. Он ачында чамдык малчынарны бө-лүктөр аайы-биле чыгып ал-ган база таныштырылган бергенер. Специалистерге ба-за таныштырган. Он түн-гелден чүе болганга дээр-ге малчынарнын амыр-агы болганга дээр-ге, ону совхозтун экономика-ты, бухгалтерия амырдал-чылары санап үндүргөн. Чөре ук докталаан бот-тандырып-биле хемчегле-рин аныкталып кылгаш, ону боттандырып турар. Эко-номиктиг өвөрдилеге база ол талаа-биле улуг ки-чээгиини угаалдырган.

Амыг уде «Х Улут ху-рал» совхозта шор малдын 56 моланын 27-инде чунбар-башканын бар, олар-нын чээрби бири аныктал-ган турар. Бо чылым 5-ти не-мей тудар. Оларны каа-лары шуут белем. Чүеге колданыр — кышталарга каарып олтээр, оон суугулар кылыр. Ол-ла хемчег-лер Эуагар бир чаа кыш-талыг турар. Ол дээр-ге бугул комплексе. А. Содуна биле О. Сары-гоолун өг-булдеринге суур-да ийи бажыны бо чылым берген.

Бир эки чүүл болза, хой-нү массалыг төрүп тура-рынын үезинде малчынар-нын 17 уруун суурга са-дыкче кирген. Келир чы-лым ол практикань база уламычлар деп турар. Ол уруулар саликке — дүн-хүн чок турганын билдирген. Ол ышкы аныктарын мал ажылыгче хаара тудар, оларны өвөрдир талаа-би-ле коску чүдүдери база кылдып турар. Доктаал Эуагар аныктарын өвөрд-ирип эгелдэн малчынар-ныга база оларын өөренилче-ринге-даа аныктырып төлөп эгелдэн, амыг уде үш ын-дык малчы бар. Бир-тээ, малчынарнын алыр ашпа-тыгын өскөн болганга аныктардан чамдык өг-бу-лдер база каданын ху-дөөп алгылаан турарлар. Ындыктарга Анагол, Ко-кпалактыг, Михаил Боу-лаевын, Светлана Шавы-райын өг-булдерини ха-маарыш, бир өг-буле шүт-ла хорайлап келген. Ол база солун фант. Хоо-чун хойку А. Тас-оол бо-дунчү өлгүн өвөрдип турар. «Х Улут хурал» совхоз-тун төвүнде өг ыжыны кы-дыр кооператив аныктал-ган турар. Чүеги иштин те, рексделдеринде аныкта-шуптузун кылдыр бээр. Онү ачылааш, ажыл-агый бо чылым бирээнде 4300 рубль өртөктиг 4 өгү мал-чынарны салып берген, он бирээни анык өг-бу-ле берген.

Малчынарнын кышталарын электери-биле ханды-лар дугайында докталаа база таа айткан. Баян, Колдуу шор мал кадарчы-ларында амыг уде 28 ко-данын куруенин электери шүтүмүндан хандырып ту-гар, а 23 кышталга элек-тери моторларын салган. Бо талаа-биле ама-даа кылдыр амык хей.

Күш-ажылы организас-таарын экижидер-биле эш-ке тургалдык бир эвө-лөтү чедирген. Ол коллек-тивке меде тарыш 70 гек-тар шүдүлгү кымылаан, баш-тагыны колдөөнде не 60 тоннаны олар сараптап ал-ган, бо беш өг-булде си-ген көзөр тракторну, гра-былды, сараат — салыкчы-ны база бажылап берген. Ол коллективти анык малчы Виктор Кыргыз чөре эки уадртуу эгелдэн совхоз-тун уадртуучулары макта-ды. Шүтүмүн олар келир чылым боттары кыргызар. Бо чылым колдан буруу-дук алырынын планын күү-седиптен.

Малчынарнын шөлээ өмнөдөгүлүгүн дугайында шыгыны чугаа чоруп турар болгай Тыва АССР-ини Ми-нистрлер Чөвүлелини, проф-областувелдигини докталаан күүседир талаа-биле «Х Улут хурал» совхозтун дирек-циясы, профком база чамдык хемчеглерин ал эгелдэн. Чүд дээрге совхозтун ал турары пүтүмүнданын 60 хуузу малчынарны бээр кылдыр доктанын. Бо чылым Бу-гун-виледдин курорттарына 3 кижини, Кыдыла «Се-ребринкага» 6, а Дус-Халде профиндустрияныг 20 кижини чорган. Ычанга бо сан-чургайлар эртел чылда-зындан 2 напай хей бол-ган. Ама-даа даштын чорун малчынар бар. Малчы-нар урууларындан 30 кижини пионер лагерыне даш-

Малчынарнын шөлээ өмнөдөгүлүгүн дугайында шыгыны чугаа чоруп турар болгай Тыва АССР-ини Ми-нистрлер Чөвүлелини, проф-областувелдигини докталаан күүседир талаа-биле «Х Улут хурал» совхозтун дирек-циясы, профком база чамдык хемчеглерин ал эгелдэн. Чүд дээрге совхозтун ал турары пүтүмүнданын 60 хуузу малчынарны бээр кылдыр доктанын. Бо чылым Бу-гун-виледдин курорттарына 3 кижини, Кыдыла «Се-ребринкага» 6, а Дус-Халде профиндустрияныг 20 кижини чорган. Ычанга бо сан-чургайлар эртел чылда-зындан 2 напай хей бол-ган. Ама-даа даштын чорун малчынар бар. Малчы-нар урууларындан 30 кижини пионер лагерыне даш-

ажылы чонга таныштыр-ган, националдар аразында харылааларын экижидер талаа-биле ында айтканд айтышкынын боттан-дырда партия органи-ациялары, күш-ажылы коллективтер чүеги кыл-дыры практиктиг дузаны чедирген. Он ачызында кем херек үлгүдир чорук-тарга уадр демиселди күш-тедирген, күш-ажылы сагылга-чүрүмүн бынгы-лаар, интернационалды кижинилдигени экижидер дээш амырда калбарган.

СЭКП-ин XXVIII съездиния шипитирелери күү-седир-биле партия эге органи-ациялары коммунистерин амыр-агынын чугу-ла участотында бажы-лаан, кижини бузууну күү-седип шыдаар партияны

идеялыг кирип, съездиния хүлөп алган до-кументтеринге эки үнеледи бергенер. Партиянын шүлүганын шипитир-лери ажылчы чонуну орту-зунга калбаа-биле про-пагандаларына база амыр-дала боттандырына коммунистер кол болдурут болурун сагалдаа аштар чугаалаа. Коммунист И. М. Борозин өс алгаш, съезди-ния шипитирелери Эуагар партия ажылы үндөсүн, биле наартыры, партия-ны ат-аларын, аван

ЧУРТТАШТАРЫМ

Абай диген, абай диген
Абай-тудум өзүңөң
Эким баа ынаам диген
Эргимини эргелесчилди

ЫРЛАКСААР МЕН

Тыптып келгеш өскөн черим,
Тыным тудуш Тыва чуртум,
Кава-даа бол чоруурумга,
Каткы-хөгүлү өөрүм кагбас.

МӨНГҮН ХЕРЕЛ ЧЕЛЭЭШТЕЛИР

Кав-Хемче кинр аккан улут, биче
Хайып кемпер арызында онзалаткан
Дерант, Мерген алыстар дег хини тудуш,
Деней аккаш, ийн дылда мрга кирген.

ӨЗҮМ ТУДУШ ӨСКӨН УЯМ

Менги баштыг стурлеря курман алган
Мээң ынак өскөн черин Торгалыг суур.
Ажын-байлаш, эртенезин чоңа сөнүзөң
Авам чурту ынак черин Дус-Даг чүвө.

АЖЫДЫШКЫННЫҢ ХЕРЕЛДЕНИГЛЕРИ

Оон-кыс баштайгы ужуражымкын мээң сөткүлүмнүн
хөлөздөйкөн. Ол таныжылга
делгелген эгелзөн. 1990 чылдык марта болгон
Тываның херезиң чогаал-чыгарынын хурээлде-ассоциацияныч
тургузукчу хуралында даш чоңор эште-ливиэтин делгелген ор-ганизастан турган.

ЧУРТАШТАРЫМ

Абай диген, абай диген
Абай-тудум өзүңөң
Эким баа ынаам диген
Эргимини эргелесчилди
Бүдзө диген, келиним
диген
Чуртташтарым хүндүткээрин,
Күүй диген, даай диген
Чурдуларым төрөлдүрзөң
Амдырал, чурталга дээр
Ада-нем кызамым ийин,
Нады чоруур салымым дээр
Кап-ла карам эптин,
чөптүүнү
Омга БАЛЧЫРБАЙ.

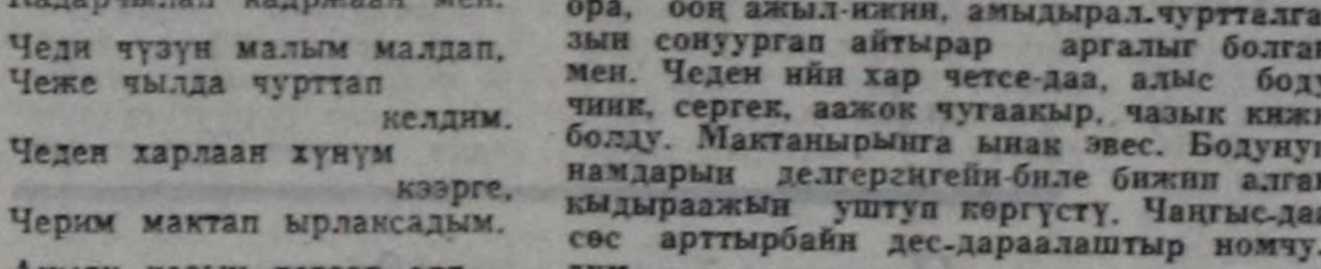
АДА УГУН АДАВАСКА

Сеткил-чүрөөм ынак хемим,
Сериян тайга, хеминерге
Сайың чараш дахини чыгаш,
Сайзанакап обнал өстүм.

АМЫ ЭТТЕП ДАРААР АВАМ

Аргаан-мергезон чоңу кээрге,
Ажын-кемин салыр авам,
Ажы-тедүн аартлас дээш,
Алгы эттеп даараар авам.

«Бо черде төрелдерим база хөй. Алтай, тыва кижилер аразыңа өскөн кижилер мен»

ШҮЛҮКЧҮ ИЕ

Адам Чымаановна Иргитти ол чоокта
тартып, бибес кижичок. Ол солтү, үзө-
терги амдыралды чурттан эртенге. Чүс
көргөн дээр дикер ышкыжыл. Чоокта
чаа оң чурттан ораы Бай-Тайга суурга ба-
рып, бакчымын кирип, аяк шайын аарган
ора, оң аяк-ижи, амдырал-чурттаганым
соңуурган айтырар аргалык болган
мен. Чеден ийн хар чете-даа, алыс болу
чине, сергек, аажок чутаакыр, чакык кижич
болду. Мактанарыңа ынак эвес. Бодунун
намдарын делгерини биле бизни алган
кыдыраажын уштул көргүстү. Чыгыс-даа
сөс арттырбай дес-дараалаштыр номчу-
дум.

БОДАЛЫМГА СЕНИ ЧУРУП...

Эртен чүвө шупту эртен.
Эглин кол деп шыдаас
мен.
Чуктуг будук отче салып,
Сууга чынып ор мен.
Сүг чок черде үнүш,
Шынаш,
Суузм чанган эрэлескен,
Эки, багай эртен өйүнү
Эрениңче шымын.

БОДАЛЫМГА СЕНИ ЧУРУП...

Сактып аарга магадыл дыр.
Серини күстү назын
уткуур
Сен-даа, мен-даа хадый
бээр бис.
Будукталган сеткил аягы
Мунгаралды сагынган
чоор...

БОДАЛЫМГА СЕНИ ЧУРУП...

Ужуралдар ыран калган.
Уттундурган, нагынган
мен.
Чуктуг будук отче салып,
Сууга чынып ор мен.
Сүг чок черде үнүш,
Шынаш,
Суузм чанган эрэлескен,
Эки, багай эртен өйүнү
Эрениңче шымын.

БОДАЛЫМГА СЕНИ ЧУРУП...

Ужуралдар ыран калган.
Уттундурган, нагынган
мен.
Чуктуг будук отче салып,
Сууга чынып ор мен.
Сүг чок черде үнүш,
Шынаш,
Суузм чанган эрэлескен,
Эки, багай эртен өйүнү
Эрениңче шымын.

БОДАЛЫМГА СЕНИ ЧУРУП...

Ужуралдар ыран калган.
Уттундурган, нагынган
мен.
Чуктуг будук отче салып,
Сууга чынып ор мен.
Сүг чок черде үнүш,
Шынаш,
Суузм чанган эрэлескен,
Эки, багай эртен өйүнү
Эрениңче шымын.

БОДАЛЫМГА СЕНИ ЧУРУП...

Ужуралдар ыран калган.
Уттундурган, нагынган
мен.
Чуктуг будук отче салып,
Сууга чынып ор мен.
Сүг чок черде үнүш,
Шынаш,
Суузм чанган эрэлескен,
Эки, багай эртен өйүнү
Эрениңче шымын.

БОДАЛЫМГА СЕНИ ЧУРУП...

Ужуралдар ыран калган.
Уттундурган, нагынган
мен.
Чуктуг будук отче салып,
Сууга чынып ор мен.
Сүг чок черде үнүш,
Шынаш,
Суузм чанган эрэлескен,
Эки, багай эртен өйүнү
Эрениңче шымын.

«ШЫН» СОЛУННУ ЧАГЫДЫШ АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР

Чагыдылга сентябрь 1-ден эгелзөң. Ол
чүгө 2 ай дургузунда, октябрь 31-ге чедир
уламчылааш, доостур. «Шын» солун иделсез-
да 5 катап үнөр. Чылда 260 номер парла-
тынар.
«Шын» солуннун чылда чагыдылга өртзө
— 15 рубль 60 көпөск. Солуннун бир
экземплярнын өртзө 6 көпөск. Чагыдылга-
ны чыл хуусаалыг кылып алыры таарымча-
лыг.
Книоскилерге хостуг садарыңга бир экзе-
мпларын өртзө 10 көпөск болур.
Солуннун индекси: 54241.

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

СЕНТЯБРЬ 6
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
6.30 120 минута. 8.35
Телефильм. 9.05 Аас чогаал
Фестиваль 9.45 Мультифильм.
10.00 «Экин, хөгүлүм!»
10.40 «Л. Троцкий». Д. Вол-
коговостун чутааы. 11.20
Уруглар шагы. 12.20 Кол-
лэя. 12.30 «Уе». 13.10—
13.15 Театр кино, телеви-
зиеле хөгүм. Композитор
А. Петров 17.15 «ТелеЭКО».
Журнал. 17.45 «16 харга
чедир болгаш оон улут на-
зы». 18.30 «Уе» 19.00 «Уе»
жүм эртенез. И. Архипов-
аның күсүлдээниң ороу ро-
манстар. 19.45 Австралия
телевиденизиниң беш кежа-
зы. Барымдаалыг телефил-
мдерин баштайгы көргүзүү.
21.00 «Уе». 21.30 Австра-
лия ТВ эиниң беш кежазы.
«Судтун шиндиге эргези».
Уран-чечен фильм. 3-ку се-
риязы. 22.45 «Фестиваль-
дар. Конкурстар. Концерт-
тер». 23.45—00.00 «Меддө-
лер».

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

ЧАРЛАЛДАР БЮРОЗУ

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-тайыбырлыг
фильм. 8.35, 9.35 Бойдуе
эртен. 4 класс. Төрзөң чер.
9.05 Испан дыл. 1-ги чылды.
10.05 Испан дыл. 2-ги чылды.
10.35, 11.35 Биология. 8
класс. Рактар кайда чурттан
турарыл? 11.05 Эртен-та-
йыбырлыг фильм. 12.05
Бут бөмбүү. Аныяктар ко-

667000 Кызыл хоорай, Красноармейская, 100
Редактор орманчымзы
А. С. ДЕМБИРЕЛЬ.

ТЕЛЕФОННАРЫ: ♦ редактор — 3-43-34; ♦
оралакчылары — 3-33-91; 3-34-17; ♦ приемная —
3-34-26; ♦ харыс-салгалыг секретарь — 3-34-02;
♦ оралакчылары — 3-45-93; Киландер; ♦ пар-
тийн амдырал — 3-36-82; 3-36-25; идеология —
3-34-57; ♦ совет тургузуг — 3-34-98; 3-41-23;
үлөтүр — 3-34-49; 3-36-73; ♦ агродетүр —

4-31-16; ♦ культура — 3-39-15; ♦ информация —
3-37-11; ♦ чагаа килдизи — 3-39-03; 3-34-39;
♦ очулга — 3-34-93; корректорлар — 3-37-11;
♦ үндүрүкчүлөр — 2-27-41; ♦ солун келбейн бар-
гада — 2-32-75; ♦ бухгалтерия — 3-43-41;

ЧАЗАЛГА

Бо чылын сентябрь 1-де
«Шын» солунга «Темп ко-
пачы» деп эге-бүлө респу-
бликанын райончылар мун
чуртталга байлыгынын ко-
мендантымы, өөредилге ке-
нестикениң үлөгер болуптар
ун, көзгөчөл талаарныч
чиктисин иштилелге кандыг
салдар чедиргенин билр
бис. Херезиң уеи уран
чүүлүдү кандыг-да хевирин
ге херек. Амдыралдын
чалакчы херезиң ижинин
эзеси чогаалга база туур
ужурлуг. Эртенгезин
билбешкан, келр үе биле
чүбүтпөр деп, бурат чогаал
чы Николай Дамдинов чу-
гаалаан. Елизаветанын чо-
гаалы ол мынаш бурунчу-
ларын уран аргасын шинде-
ген келр үе атыккан,
тускай үнүг, чараш чогаа-
дыг. Чаа чогаалдары биле
ол чоңун ам-даа өөртүр.

ЧАЗАЛГА

Бо чылын сентябрь 1-де
«Шын» солунга «Темп ко-
пачы» деп эге-бүлө респу-
бликанын райончылар мун
чуртталга байлыгынын ко-
мендантымы, өөредилге ке-
нестикениң үлөгер болуптар
ун, көзгөчөл талаарныч
чиктисин иштилелге кандыг
салдар чедиргенин билр
бис. Херезиң уеи уран
чүүлүдү кандыг-да хевирин
ге херек. Амдыралдын
чалакчы херезиң ижинин
эзеси чогаалга база туур
ужурлуг. Эртенгезин
билбешкан, келр үе биле
чүбүтпөр деп, бурат чогаал
чы Николай Дамдинов чу-
гаалаан. Елизаветанын чо-
гаалы ол мынаш бурунчу-
ларын уран аргасын шинде-
ген келр үе атыккан,
тускай үнүг, чараш чогаа-
дыг. Чаа чогаалдары биле
ол чоңун ам-даа өөртүр.

ЧАЗАЛГА

Бо чылын сентябрь 1-де
«Шын» солунга «Темп ко-
пачы» деп эге-бүлө респу-
бликанын райончылар мун
чуртталга байлыгынын ко-
мендантымы, өөредилге ке-
нестикениң үлөгер болуптар
ун, көзгөчөл талаарныч
чиктисин иштилелге кандыг
салдар чедиргенин билр
бис. Херезиң уеи уран
чүүлүдү кандыг-да хевирин
ге херек. Амдыралдын
чалакчы херезиң ижинин
эзеси чогаалга база туур
ужурлуг. Эртенгезин
билбешкан, келр үе биле
чүбүтпөр деп, бурат чогаал
чы Николай Дамдинов чу-
гаалаан. Елизаветанын чо-
гаалы ол мынаш бурунчу-
ларын уран аргасын шинде-
ген келр үе атыккан,
тускай үнүг, чараш чогаа-
дыг. Чаа чогаалдары биле
ол чоңун ам-даа өөртүр.

ЧАЗАЛГА

Бо чылын сентябрь 1-де
«Шын» солунга «Темп ко-
пачы» деп эге-бүлө респу-
бликанын райончылар мун
чуртталга байлыгынын ко-
мендантымы, өөредилге ке-
нестикениң үлөгер болуптар
ун, көзгөчөл талаарныч
чиктисин иштилелге кандыг
салдар чедиргенин билр
бис. Херезиң уеи уран
чүүлүдү кандыг-да хевирин
ге херек. Амдыралдын
чалакчы херезиң ижинин
эзеси чогаалга база туур
ужурлуг. Эртенгезин
билбешкан, келр үе биле
чүбүтпөр деп, бурат чогаал
чы Николай Дамдинов чу-
гаалаан. Елизаветанын чо-
гаалы ол мынаш бурунчу-
ларын уран аргасын шинде-
ген келр үе атыккан,
тускай үнүг, чараш чогаа-
дыг. Чаа чогаалдары биле
ол чоңун ам-даа өөртүр.